TURUN HOVIOIKEUS

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Viite: HE 252/2016 vp

Pyydettynä lausuntona yllä mainitusta hallituksen esityksestä eduskunnalle tutkintavankeuden vaihtoehtoja ja järjestämistä koskevaksi lainsäädännöksi Turun hovioikeus lausuu seuraavaa:

Yleistä

Hallituksen esityksessä ehdotetaan pakkokeinolakia täydennettäväksi lisäämällä säännökset tehostetusta matkustuskiellosta ja tutkinta-arestista sekä tutkintavankeuslakia muutettavaksi siten, että aikaa, jonka tutkintavankia voidaan säilyttää poliisin ylläpitämässä säilytystilassa, lyhennettäisiin nykyisestä ja säilyttämisen edellytyksiä tiukennettaisiin.

Hovioikeus pitää edellä mainittuja ehdotuksia sinänsä kannatettavina. Hovioikeus pitää kuitenkin jäljempänä ilmenevällä tavalla ehdotettuja tutkinta-arestiin liittyviä toimivaltasäännöksiä puutteellisina ja eräiltä osin virheellisinäkin.

Hovioikeuden käsityksen mukaan voidaan perustellusti arvioida, että tehostettu matkustuskielto ja tutkinta-aresti toteuttavat tehokkaammin pakkokeinojen tavoitteita kuin (tavallinen) matkustuskielto, johon liittyvien velvoitteiden valvonta on käytännössä ollut resurssisyistä puutteellista ja joka on muun muassa tämän vuoksi jäänyt varsin vähän käytetyksi pakkokeinoksi.

Hovioikeus toteaa, että sitä, missä määrin tehostettua matkustuskieltoa ja tutkinta-arestia tullaan käytännössä käyttämään tutkintavankeuden vaihtoehtona, on vaikea arvioida. Tämä riippunee osaltaan myös siitä, miten tehokkaasti näihin pakkokeinoihin liittyvä valvonta saadaan järjestettyä ja millaisia kokemuksia niistä käytännössä saadaan. Joka tapauksessa on syytä olettaa, että niiden lisääminen pakkokeinovalikoimaan tulee jossakin määrin lisäämään hovioikeuksiin vangitsemispäätöksistä tehtäviä kanteluita, varsinkin ennen kuin mainittuja pakkokeinoja koskeva oikeuskäytäntö on vakiintunut muutoksenhakuasteiden ratkaisujen kautta.

Osoite	Puhelin	Telefax	Sähköposti
Hämeenkatu 11 20500 Turku	010 364 1100	010 364 1101	turku.ho@oikeus.fi

Vapauteen kohdistuvat pakkokeinot

Tehostettu matkustuskielto

Ehdotetut pakkokeinolain 5 luvun säännökset tehostetusta matkustuskiellosta vaikuttavat asianmukaisilta. Ongelmalliseksi voi osoittautua ehdotetun 1 a §:n 3 momentissa tarkoitetun selvityksen laatiminen, joka HE:n perustelujen (esim. s. 31 ja 45) mukaan jäisi pääsääntöisesti epäillyn puolustajan/avustajan tehtäväksi. Ilmeistä on, että selvityksen laatimiseen tarvittavan ajan vuoksi vangitsemisistuntojen määrä käräjäoikeuksissa tulee lisääntymään.

Huomattava on lisäksi, että selvityksessä annettujen tietojen paikkansapitävyyden todentamisen tulee olla mahdollista, mikä edellyttää riittävän ajan varaamista epäillyn vastapuolelle tarkistaa noita tietoja.

Ehdotetuissa säännöksissä ei ole mitään mainintaa samassa asunnossa asuvien mielipiteen huomioon ottamisesta, toisin kuin esimerkiksi valvontarangaistusta koskevan rikoslain 6 luvun 11 a §:n 2 momentissa, jossa valvontarangaistuksen tuomitsemisen edellytykseksi on säädetty samassa asunnossa asuvien täysi-ikäisten omasta vakaasta tahdostaan antama suostumus valvontarangaistuksen täytäntöönpanoon kyseisessä asunnossa. Tosin myöskään nykyisin (tavallisen) matkustuskiellon osalta tällaisia säännöksiä ei pakkokeinolakiin sisälly. Huomattava on lisäksi, että jos epäilty rikos liittyy lähisuhdeväkivaltaan epäillyn kanssa asuvaa henkilöä kohtaan, rikollisen toiminnan jatkamisvaaraa ei yleensä voida torjua muulla pakkokeinolla kuin vangitsemisella.

Hallituksen esityksen yleisperusteluissa (s. 27) on lausuttu, että rikoksen uhri "on otettava huomioon esimerkiksi asettamalla valvottavalle erityisiä liikkumisrajoituksia uhrin suojelemiseksi tai ilmoittamalla uhrille, jos tekijä on rikkonut mahdollista liikkumisrajoitustaan". Ehdotettuihin säännöksiin ei kuitenkaan sisälly säännöstä tällaisesta ilmoittamisvelvollisuudesta. Perustelulausuman merkitys jää tässä tilanteessa epäselväksi.

Tutkinta-aresti

Pakkokeinolain 2 lukuun lisättäväksi ehdotetut säännökset tutkinta-arestista ovat pääsääntöisesti asianmukaisia. Ehdotettu toimivaltaista tuomioistuinta koskeva sääntely ei kuitenkaan hovioikeuden käsityksen mukaan ole kaikilta osin hyväksyttävissä.

Ehdotettuihin säännöksiin ei sisälly erillistä tutkinta-arestin määräämistä koskevaa toimivaltasäännöstä. Sinänsä ehdotetun 12 a §:n 1 momentista ilmenee, että tutkinta-arestin määrää ehdottoman vankeusrangaistuksen tuomitseva tuomioistuin, joka hallituksen esityksen perusteluissakin (esim. s. 37) todetulla tavalla olisi pääsääntöisesti käräjäoikeus.

Vapauteen kohdistuvien pakkokeinojen käytöstä päättäminen kuuluu vakiintuneen ja pakkokeinolainkin säännösten ilmentämän oikeusperiaatteen mukaan sille tuomioistuimelle, jossa syyteasia on vireillä. Tämä ilmenee pakkokeinolain 3 luvun 1 §:stä ja muutoksenhakutuomioistuimessa tehtävän vangitsemisvaatimuksen osalta myös nimenomaisesti pakkokeinolain 3 luvun 18 §:stä. Tuomioistuimen syyteasian ratkaisun yhteydessä määräämien pakko-

keinojen voimassaolosta on säädetty pakkokeinolain 5 luvun 9 §:n 3 momentissa (myös säännöksen nyt ehdotetun muutoksen jälkeen) matkustuskiellon osalta ja 2 luvun 12 §:n 2 momentissa vangitsemisen osalta, että ne ovat voimassa, kunnes rangaistuksen täytäntöönpano alkaa tai muutoksenhakutuomioistuin päättää toisin. Nyt ehdotettu 12 c §:n 3 momentin säännös, jonka mukaan ratkaisu tuomitun tutkinta-arestista olisi voimassa, kunnes rangaistuksen täytäntöönpano alkaa *tai tutkinta-arestin määrännyt tuomioistuin toisin* määrää, on ristiriidassa edellä mainitun periaatteen ja edellä mainittujen pakkokeinolain säännösten kanssa. Hallituksen esitykseen ei sisälly minkäänlaista perustelua tälle täysin poikkeuksellisena pidettävälle ratkaisulle, joka sitä paitsi poikkeaa hallituksen esitystä edeltäneessä työryhmämietinnössä (Tutkintavankeuden vaihtoehdot ja järjestäminen. OM:n julkaisusarja Mietintöjä ja lausuntoja 5/2016) ehdotetusta, edellä mainittuja pakkokeinolain säännöksiä vastaavasta sääntelystä (työryhmän ehdotus pakkokeinolain 2 luvun 12 a §:n 5 momentiksi). Hovioikeus pitää selvänä, että ehdotettu 12 c §:n 3 momentti tulee muuttaa vastaamaan sisällöltään pakkokeinolain 2 luvun 12 §:n 2 momentin ja 5 luvun 9 §:n 3 momentin säännöksiä.

Hovioikeus pitää niin ikään selvänä, että myös tutkinta-arestia koskeva vaatimus tulee voida tarvittaessa esittää ja ratkaista ensiasteena vasta hovioikeudessakin, kuten nykyisinkin matkustuskieltoa (pakkokeinolain 5 luvun 11 §:ssä viitatun 3 luvun 18 §:n nojalla) ja vangitsemista koskeva vaatimus (suoraan pakkokeinolain 3 luvun 18 §:n nojalla), joista tosin käytännössä hovioikeudessa esitetään vain jälkimmäisiä vaatimuksia. Eräissä tilanteissa, esimerkiksi hovioikeuden tuomitessa ensimmäisenä oikeusasteena tutkinta-arestin määräämisen edellytykset täyttävän vankeusrangaistuksen (joko ensimmäisenä asteena käsittelemässään rikosasiassa tai muutoksenhaun johdosta), tämä on pääteltävissä jo suoraan ehdotetun 12 a §:n 1 momentin sanamuodosta. Tarve tutkinta-arestia koskevan vaatimuksen esittämiselle voi kuitenkin ilmetä vasta hovioikeuskäsittelyn aikanakin, esimerkiksi paon vaaran ilmetessä vasta tuolloin. Hovioikeuden käsityksen mukaan tutkinta-arestia koskeva vaatimus on voitava esittää ja ratkaista hovioikeudessa ja tarvittaessa nimenomaan pääasian hovioikeuskäsittelyn vielä ollessa kesken.

Hovioikeus toteaa, että hallituksen esityksen 12 h §:ää koskevissa yksityiskohtaisissa perusteluissa (s. 43) lausutun mukaan tutkinta-arestin muuttamisesta päättäisi tutkinta-arestin määrännyt tuomioistuin. Hallituksen esitykseen ei sinänsä sisälly säännöstä toimivaltaisesta tuomioistuimesta, mutta edellä mainittu kannanotto on ymmärrettävä siihen nähden, mitä tutkinta-arestin voimassaolosta on ehdotettu säädettäväksi ja että myöskään matkustuskiellon muuttamisen osalta toimivaltaisesta tuomioistuimesta ei ole nimenomaista säännöstä pakkokeinolaissa. Hovioikeuden käsityksen mukaan toimivallan tutkinta-arestin muuttamiseen tulee muutoksenhaun aikana kuulua muutoksenhakuasiaa käsittelevälle tuomioistuimelle. Tällä tuomioistuimella lienee yleensä parhaat edellytykset arvioida, minkä sisältöisten pakkokeinojen käyttäminen on tarpeen erityisesti paon vaaran torjumiseksi. Oikeuskirjallisuudessa (Klaus Helminen – Markku Fredman – Janne Kanerva – Matti Tolvanen – Marko Viitanen: Esitutkinta ja pakkokeinot, 2014, s. 959) esitetyn kannan mukaan "*rangaistustuomion antanut tuomioistuin* voinee ennen vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon alkamista tuomitun esityksestä vielä muuttaa matkustuskieltopäätöstä tai sen ehtoja taikka kumota matkustuskiellon, jollei pääasia ole valituksin tullut vireille muutoksenhakutuomioistuimessa". Tästäkin kannanotosta ilmenee, ettei alempi tuomioistuin voi puuttua matkus-

tuskieltoon ainakaan tilanteessa, jossa valitus pääasiasta on jo vireillä. Saman säännön tulee siis koskea myös tutkinta-arestia.

Toimivaltaa koskeva ongelma liittyy myös siihen kysymykseen, mikä tuomioistuin on toimivaltainen käsittelemään tutkinta-arestiin määrätyn velvollisuuksien rikkomista koskevan asian. Ehdotetun 12 i §:n 3 momentin mukaan vangitsemista ja velvollisuuksien rikkomista koskevan asian käsittelisi käräjäoikeus. Tältä osin kysymystä toimivaltaisesta tuomioistuimesta voidaan hovioikeuden käsityksen mukaan perustellusti arvioida kahdella tavalla. Yhtäältä toimivallan vapauteen kohdistuvien pakkokeinojen käyttämisen suhteen tulisi edellä esitetyin tavoin syyteasiaa koskevan muutoksenhaun aikana kuulua sitä käsittelevälle muutoksenhakutuomioistuimelle. Toisaalta velvollisuuksien rikkomisen vuoksi tapahtuvassa vangitsemisessa kysymys on poikkeustilanteesta, jossa pakkokeinon käytön edellytykset on jo aiemmin harkittu ja jossa tuolloin valittua pakkokeinoa on rikottu ja tuo rikkomus muodostaa perusteen vangitsemisvaatimukselle. Ehdotettu sääntely vaikuttaisi siten tästä näkökulmasta tarkasteltuna perustellulta ja olisi sopusoinnussa myös sen oikeusastejärjestyksestä johtuvan periaatteen kanssa, että pakkokeinoasia (tässä tapauksessa siis tutkinta-arestiin liittyvien velvollisuuksien rikkomiseen perustuva vangitseminen) tulisi ensiasteena käsitellä käräjäoikeudessa ja hovioikeuden roolin tulisi olla muutoksenhakuasteena toimiminen.

Viimeksi mainittua toimivaltakysymystä arvioitaessa on kuitenkin otettava huomioon, että pakkokeinolaissa ei ole myöskään säännöstä, josta yksiselitteisesti ilmenisi, mikä tuomioistuin on toimivaltainen käsittelemään käräjäoikeuden tuomiossaan määräämän matkustuskiellon rikkomisen perusteella esitetyn vangitsemisvaatimuksen. Kun pakkokeinolain 3 luvun 18 §:ssä ei ole suljettu pois hovioikeudessa esitettävistä vangitsemisvaatimuksista tilanteita, joissa vangitsemisvaatimus perustuu käräjäoikeuden tuomiossa määrätyn matkustuskiellon rikkomiseen, ja kun matkustuskieltoasiankin käsittelyn osalta pakkokeinolain 5 luvun 11 §:ssä on viitattu 3 luvun 18 §:ään, vaikuttaisi pikemminkin siltä, että toimivalta käräjäoikeuden tuomiossa määrätyn matkustuskiellon rikkomiseen perustuvassa vangitsemisasiassa kuuluisi hovioikeudelle eikä käräjäoikeudelle. Kun ennakkopäätöksestä KKO:2010:64, jossa oli kysymys tutkintavangin yhteydenpidon rajoittamista koskevasta päätöksestä, ilmenevällä tavalla hovioikeuden nyt kysymyksessä olevan tyyppisessä pakkokeinoasiassa ensiasteena tekemään ratkaisuun haetaan muutosta korkeimmalta oikeudelta kanteluteitse eli samalla tavoin kuin käräjäoikeuden vastaavassa asiassa tekemään ratkaisuun hovioikeudelta, eivät muutoksenhaun tehokkuuteen liittyvät näkökohdatkaan edellytä sitä, että toimivalta tutkinta-arestiin määrätyn velvollisuuksien rikkomiseen perustuvassa vangitsemisasiassa kuuluisi käräjäoikeudelle eikä hovioikeudelle.

Edellä esitetty huomioon ottaen hovioikeus katsoo, että toimivaltaista tuomioistuinta koskeva sääntely lausuttavana olevassa hallituksen esityksessä on joka tapauksessa puutteellista ja sitä tulisi täsmentää.

Muut säännösehdotukset

Hovioikeus pitää ehdotettuja muutoksia rikoslain 6 luvun 13 §:ään asianmukaisina sekä tehostettuun matkustuskieltoon ja tutkinta-arestiin liittyvän vapauden rajoituksen vastaavuussuhteita yhtäältä vankeusrangaistukseen ja toisaalta nuorisorangaistukseen oikeina. Sakko-

rangaistuksesta niiden perusteella vähennettävästä ajasta ei liene perusteltua säätää ehdotettua tarkemmin ottaen huomioon, miten vapaudenmenetyksen vähentämisestä sakkorangaistuksesta on säädetty.

Niin ikään hovioikeus pitää asianmukaisina syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista vapauden menetyksen johdosta maksettavasta korvauksesta annetun lain 1 a §:ään ja henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa annetun lain 1 §:ään tehtäväksi ehdotettuja muutoksia.

Muuta

Yhden tuomarin päätösvaltaa hovioikeudessa koskevaa oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 8 §:n 2 momenttia tulee täydentää lisäämällä sen 11 kohtaan tutkinta-arestivaatimus.

Tutkintavangin sijoittamista koskevat ehdotukset

Hovioikeudella ei ole huomauttamista ehdotettuihin tutkintavankeuslain ja vankeuslain muutoksiin nähden. Hovioikeus kuitenkin toteaa, että ehdotettuja lainmuutoksia konkreettisesti täytäntöön pantaessa tulee pitää huolta siitä, että muutosten aiheuttamat lisäkustannukset myös tosiasiassa katetaan Rikosseuraamuslaitokselle ja poliisille osoitettujen määrärahojen puitteissa.

Lausunnon valmistelu

Lausunnon valmistelusta on vastannut hovioikeudenneuvos Kimmo Vanne.

Hovioikeuden presidentti Kenneth Nygård

Ma. kansliapäällikkö Susanna Leppänen

Osoite	Puhelin	Telefax	Sähköposti
Hämeenkatu 11 20500 Turku	010 364 1100	010 364 1101	turku.ho@oikeus.fi